

## TL 1041 Kuzey-Doğu (Sibirya) Diyalekt Alanı

Öğretim Üyesi: Dr.Öğrt.Üyesi Mustafa Can Teziç.

### 3. Hafta

#### **Alfabe alanında Buryatyada 20. yüzyıl başında başlayan entellektüel tartışmalar (I).**

Yazı dilindeki bu karmaşa tabi ki milli birliğin önünde bir engeldi. Yüzyılın başında farklı alfabelerin kullanıldığı Buryat toplumunda modern yazı dilinin inşası ve onunla ilintili olan alfabe seçimi çalışmaları kapsamında 1902 yılında Latin alfabesine geçiş fikri ile birlikte, Buryat toplumu yazı dili inşası ve alfabe seçimi konusunda farklı tartışmalara sahne olmuştur.

Alfabe seçimi ve yazı dilinin standardizasyonu konusunda başlıca üç farklı akım oluşmuştur.

Birinci akım, B.B. Baradin ve arkadaşları Latin harflerine geçişin gerekliliğini savunuyorlardı.

İkinci akım, B. Badmayev Buryatların kendi yazı dillerinin olması fikrini reddediyordu. B. Badmayev'e göre zaman içerisinde kaçınılmaz bir şekilde Buryatlar Ruslar arasında asimile olacaklardır ve bu süreç içerisinde Buryat dili de yok olacaktır. Bu nedenden dolayı B. Badmayev ve onun gibi düşünenler Rus dilinin yazı dili olarak kabul edilmesinden yana idiler.

Üçüncü akım, Ts. Jamtsarano, G. Ts. Tsıbikov ve B. Bambayev gibi aydınlar hem Latin harflerine geçişe hem de Kiril harflerine geçiş fikrine şiddetle karşı çıkarak yabancı alfabelerin kabulünün kültürel erozyon ile sonuçlanacağını altını çizmekteydiler.

Sonuç olarak tartışmanın merkezini birbirine zıt iki farklı akım “modernistler” ve “muhafazakarlar” oluşturmuştu.

Alfabe ve oluşturulacak yazı dili konusunda daha muhafazakar bir tutum izleyen Agvan Dorjiev gurubu diye de adlandırılan, Ts. Jamtsarano liderliğindeki grup eski Moğol alfabesini koruma taraftarıydı.

Rus alfabesine geçiş ve Rus dilini yazı dili olarak alma fikrine karşı, Ts. Jamtsarano'nun batı taraftarı M. Bagdanov'a karşı verdiği fikir mücadelesi *Sibirskiye Vaprosı* isimli dergide uzun bir süre yayınlanmıştır. Millî kimliğin korunması yönündeki bu makalelerde, ortak dil ve eski Moğol alfabesi konuları Ts. Jamtsarano tarafından M. Bagdanov'a karşı, din ve kültür ile birlikte millî kimliğin vazgeçilmez bir unsuru olarak ortaya konulmuştur.

Ts. Jamtsarano batıcılık ile başlayan Rus etkisine ve Rus harflerinin benimsenmesine karşı kültürel panmongolizm fikrini ileriye sürerek, ortak Moğol kültür ve geleneklerinin yanında dil unsurunun geliştirilmesi hususuna da değinir ve bu bağlamda Agvan Dorjiev geliştirdiği yeni Mongol-Buryat alfabesinin yaygın bir biçimde kullanılmasına işaret etmiştir.

Dil konusunda Ts. Jamtsarano Buryatların kendilerine ait bir alfabe ve özgün bir literatüre sahip büyük Moğol halkının bir parçası olduğunu, bunun tersi bir durumun Ruslaşma politikalarının Buryat tarihine ve Buryat Moğol kültürel bütünlüğüne zarar vereceğini belirtir. Rus misyoner transkripsiyonuna ve Rusça eğitime karşı Buryat otonomisinin güçlendirilmesine paralel olarak okulların millileştirilmesi, Buryat dilinde okur yazarlığın geliştirilmesi içinse ders kitaplarının basımı, kitapların Buryat dili ve alfabesinde basılması konularına bu tartışmada uzun uzadıya değinilmiştir.

Diğer taraftan, batılı modern düşünce akımını temel alan ve eski Moğol alfabesinin oluşturulacak olan modern yazı dili için yetersiz olduğunu belirten

bir diğer modernist grup B. Baradin nderliğinde Latin alfabesine geğişi savunmakta idi.

B.B. Baradin ve kendisine yakın olan kişiilerin eski Moğol alfabesinin yetersiz olduğu hakkında g6r6şlerini řu şekilde sıralıyorlardı.

a) Bu alfabede tek bir ses tek bir harfe karşılık gelmiyor, seslerin 2-4 harf ile ifade edilmesi bu alfabe ile okuma yazma ve imla oluşturmayı fevkalade zorlaştırıyordu.

b) Kelimenin okunması ve yazılması kişinin o kelimeyi tanması ile m6mk6nd6.

c) Genel bir imla noksanlığı metinlerin okunuşunda karışıklıklara neden olmaktadır ve bu durum yazının standart şekilde okunmasına engeldir.

d) Bu alfabe Moğolların yaşayan lehçelerinin ses birliğinin iletimi için elverişli olmadığı gibi aynı zamanda dışarıdan alınan terimler ve kelimelerin aktarımı için de elverişli bir alfabe değildir.

e) Dikey yazım biğimi 6zellikle fizik, matematik ve doğal bilimlerde ders kitapları ve bilimsel literat6r6n yazımında aşılamaz teknik g6çl6klere yola ağmaktadır. Yine aynı şekilde, dikey yazı biğimi ve matematik, kimya form6llerinin kombinasyonu bu tip yazı ile aşılamaz teknik g6çl6klerle karşılaşır.

f) Dikey yazı ile yabancı (Avrupa) k6kenli kelime, terimler, sayılar ve form6llerin kombine bir şekilde yazılması matbaa dizgisi tekniği ağısından karışıklıklara yol ağmaktadır.

g) Bir dilin modern toplumsal k6lt6r6 ve devletin dili olabilmesi için bu dilin daktilo ile yazılabilmesi gerekir. Stenografi ve daktilo yazımı eski Moğol alfabesine uygun değildir.

Sonuç olarak eski Moğol alfabesinde yazılmış bir tekstin anlaşılması konu hakkında eğitim almış kişiilerce m6mk6n olmaktadır. Diğer bir deyişe, belirli bir

konuda eğitim almamış kişilerce o konuda eski Moğol alfabesinde yazılan bir metnin okuması sorunlara yol açmaktaydı.

**Kaynak:**

Teziç M.C. Buryatya Örneğinde Primordial Bir Olgu Olarak Dil ve Moğol Dil Sahası // Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. 2013 Cilt 10, Sayı 3.S 60-77.

**Alfabe alanında Buryatyada 20. yüzyıl başında başlayan entellektüel tartışmalar (II).**